O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 4

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 4
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

4-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 4
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHINING PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLIGINI SHAKLLANTIRISHDA ADAPTATSIYA VA PROFESSIONALIZATSIYA JARAYONLARINING DIALEKTIK UYG‘UNLIGI

Sunnatov Zafar Ubaydullayevich

O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti, tadqiqotchi.

Annotatsiya.

Maqolada bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorligini shakllantirish jarayonida adaptatsiya va professionalizatsiyaning o‘zaro dialektik uyg‘unligi nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilinadi. Pedagogik ta’lim sharoitida bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi faqat pedagogik bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirish bilan cheklanmasligi ta’kidlanadi. Adaptatsiya va professionalizatsiya bir-biridan ajratilgan, ketma-ket jarayonlar emas, balki bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy subyekt sifatida shakllanishini ta’minlovchi o‘zaro ta’sirchan va dialektik jarayonlar sifatida talqin etiladi.

Kalit so‘zlar: ta’lim, o‘qituvchi, pedagogika, talaba, faoliyat, tayyorlik, adaptatsiya, professionalizatsiya, kasb, identifikatsiya, ijtimoiylashuv, subyektlik, amaliyot, kompetentlik, bilim, ko‘nikma, malaka, shakllanish.

ДИАЛЕКТИЧЕСКОЕ ЕДИНСТВО ПРОЦЕССОВ АДАПТАЦИИ И ПРОФЕССИОНАЛИЗАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Суннатов Зафар Убайдуллаевич

Национальный педагогический университет Узбекистана, исследователь.

Аннотация.

В статье с теоретико-методологических позиций анализируется диалектическое единство процессов адаптации и профессионализации в формировании готовности будущего учителя к педагогической деятельности. Подчёркивается, что в условиях педагогического образования профессиональная подготовка будущего учителя не ограничивается лишь усвоением педагогических знаний, умений и навыков. Адаптация и профессионализация рассматриваются не как обособленные, последовательно протекающие процессы, а как взаимосвязанные и диалектически взаимодействующие процессы, обеспечивающие становление будущего учителя в качестве субъекта профессиональной деятельности.

Ключевые слова: образование, учитель, педагогика, студент, деятельность, готовность, адаптация, профессионализация, профессия, идентификация, социализация, субъектность, практика, компетентность, знания, умения, навыки, становление.

THE DIALECTICAL UNITY OF ADAPTATION AND PROFESSIONALIZATION PROCESSES IN DEVELOPING FUTURE TEACHERS’ READINESS FOR PEDAGOGICAL ACTIVITY

Sunnatov Zafar Ubaydullayevich

National Pedagogical University of Uzbekistan, Researcher.

Abstract.

The article provides a theoretical and methodological analysis of the dialectical unity of adaptation and professionalization in the process of developing future teachers' readiness for pedagogical activity. It emphasizes that, within the context of teacher education, the professional preparation of future teachers is not limited to the acquisition of pedagogical knowledge, skills, and abilities. Adaptation and professionalization are interpreted not as separate, sequential processes but as interconnected and dialectically interacting processes that ensure the development of future teachers as subjects of professional activity.

Keywords: education, teacher, pedagogy, student, activity, readiness, adaptation, professionalization, profession, identification, socialization, subjectivity, practice, competence, knowledge, skills, abilities, professional development.

Kirish. Bugungi kunda pedagogik ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — oliy ta’lim muassasasida tahsil olayotgan talabani nazariy bilimlar egasidan mustaqil, mas’uliyatli, refleksiv va o‘zgaruvchan pedagogik vaziyatlarda samarali harakat qila oladigan professional subyektga aylantirishdir. Bu vazifa pedagogik kasbning murakkabligi, ta’lim jarayonining dinamikligi va o‘qituvchi faoliyatining insonparvarlik, ijtimoiy, madaniy va intellektual omillar bilan uzviy bog‘liqligi bilan belgilanadi.

Pedagogik faoliyatga kirib kelayotgan shaxs tayyor holdagi professional subyekt emas. U nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarni egallagan bo‘lsa-da, real ta’lim muhitiga kirganida yangi kasbiy talablar, me’yorlar, munosabatlar, vaqt va mas’uliyat taqsimoti, talabalarning individual xususiyatlari, maktab madaniyati va jamoaviy munosabatlar bilan to‘qnashadi. Shu sababli pedagogik kasbga kirishni faqat “olingan bilimlarni amaliyotda qo‘llash” sifatida talqin qilish metodologik jihatdan yetarli emas.

Zamonaviy tadqiqotlar bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanishini uzluksiz, kontekstga bog‘liq va identiklik bilan chambarchas bog‘langan jarayon sifatida talqin qilmoqda. Xususan, Chen, Ji va Jiang tomonidan o‘tkazilgan ko‘p to‘lqinli longityud tadqiqot kasbiy identiklikning bir xil emas, balki turli trayektoriyalar asosida rivojlanishini ko‘rsatgan: ayrimlarda yuqori va barqaror, ayrimlarda o‘suvchi, boshqalarida esa pasayuvchi trayektoriyalar kuzatilgan [3].

Bu holat pedagogik kasbga tayyorgarlikni universal, bir xil va chiziqli jarayon sifatida qarashning cheklanganligini ko‘rsatadi. Bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanishi uning shaxsiy tajribasi, pedagogik muhit, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, kasbiy tasavvurlari, o‘z-o‘zini anglashi va amaliyotdagi tajribalari bilan o‘zaro ta’sirda shakllanadi.

Shu bilan birga, bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorligi tushunchasi ham kengaymoqda. 2025-yildagi tadqiqotda bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorligi haqida bitiruvchilar, mentor-o‘qituvchilar va pedagogik ta’lim beruvchi mutaxassislarning kutilmalari har doim ham bir-biriga mos kelmasligi aniqlangan. Mualliflar nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviylikni kuchaytirish, kasbiy amaliyotga tayyorgarlikni yaxlit tizim sifatida tashkil etish zarurligini ta’kidlaydilar [11].

Bundan kelib chiqadiki, pedagogik faoliyatga tayyorlik faqat “kasbiy vazifalarni bajara olish” bilan emas, balki kasbiy muhitga kirish, uni anglash, unda o‘z o‘rnini topish va shu muhitda mustaqil pedagogik subyekt sifatida harakat qila olish bilan belgilanadi. Bu jarayonda ikki muhim kategoriya — adaptatsiya va professionalizatsiya alohida ahamiyat kasb etadi.

Adaptatsiya odatda shaxsning yangi muhit talablariga moslashishi, yangi ijtimoiy rollarni o‘zlashtirishi va faoliyatini muhit talablariga muvofiqlashtirishi sifatida tushuniladi. Professionalizatsiya esa shaxsning muayyan kasb sohasida zarur bilim, qadriyat, me’yor, kompetensiya, kasbiy identiklik va subyektlikni egallashi bilan bog‘liq.

METODLAR

Tadqiqot obyekti bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorligini shakllantirish jarayoni bo‘lsa, predmeti ushbu jarayonda adaptatsiya va professionalizatsiyaning o‘zaro dialektik munosabatidir.

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorligini shakllantirish jarayonining metodologik asosini quyidagi yondashuvlar tashkil etdi:

Kontekstual yondashuv — bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanishini muayyan ijtimoiy, madaniy va institutsional muhit bilan bog‘liq holda tahlil qilish.

Kompetensiyaviy yondashuv — pedagogik tayyorlikni bilimlar yig‘indisi emas, balki ularni real kasbiy vaziyatda qo‘llay olish qobiliyati sifatida talqin qilish.

Subyektli-faoliyatli yondashuv — bo‘lajak o‘qituvchini pedagogik ta’sir obyekti emas, balki o‘z kasbiy rivojlanishining faol subyekti sifatida ko‘rish.

Identifikatsion yondashuv — kasbiy tayyorlikni “o‘qituvchi bo‘lish” haqidagi tasavvur, kasbiy qadriyatlar va o‘zini pedagog sifatida anglash jarayoni bilan bog‘lash.

Adaptiv yondashuv — yangi pedagogik vaziyatlarda bilim va harakatlarni qayta tashkil etish qobiliyatini markazga qo‘yish.

Refleksiv yondashuv — kasbiy tajribani tahlil qilish, baholash va keyingi harakatlarni qayta loyihalash mexanizmlarini o‘rganish.

Manbalarni saralashda asosan 2021–2025-yillarda chop etilgan ilmiy ishlarga ustuvorlik berildi. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy identikligi, professional ijtimoiylashuvi, kasbiy tayyorligi, pedagogik amaliyot, induksiya, mentorlik va kasbiy o‘tish jarayonlariga bag‘ishlangan tadqiqotlar kiritildi.

Maqolada quyidagi nazariy metodlardan foydalanildi: ilmiy adabiyotlarni kontent-tahliliy o‘rganish; qiyosiy tahlil; kategoriyaviy tahlil; konseptual sintez; pedagogik modellashtirish; dialektik tahlil; induktiv va deduktiv umumlashtirish; tizimli yondashuv.

NATIJALAR

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorligi — uning pedagogik kasbni bajarish uchun zarur bilim,

ko‘nikma va malakalarni egallashi bilan bir qatorda, pedagogik muhitga kirish, kasbiy rollarni o‘zlashtirish, professional qadriyatlarni anglash, pedagogik qarorlar qabul qilish va o‘zini mustaqil kasbiy subyekt sifatida namoyon etishga tayyorligini ifodalovchi integrativ holatdir.

An’anaviy yondashuvda tayyorlik ko‘proq “bilim + ko‘nikma + malaka” uchligi orqali tushuntirilgan. Biroq zamonaviy pedagogik kasbning murakkabligi bunday modelni kengaytirishni talab qilmoqda.

Pedagogik tayyorlikning integrativ tuzilmasini quyidagi komponentlar asosida ifodalash mumkin:

- Motivatsion-qadriyatli komponent — pedagogik kasbga qiziqish, kasbiy maqsad, ta’lim qadriyatlarini qabul qilish;
- Kognitiv komponent — pedagogika, psixologiya, metodika va fan sohasi bo‘yicha bilimlar;
- Operatsion-faoliyatli komponent — pedagogik harakatlarni rejalashtirish va amalga oshirish;
- Kommunikativ-ijtimoiy komponent — talabalar, hamkasblar, ota-onalar va pedagogik jamoa bilan samarali munosabat;
- Refleksiv komponent — o‘z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirish;
- Subyektlik komponenti — mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilish, mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish va kasbiy pozitsiyani himoya qilish qobiliyati.

Pedagogik tayyorlikning aynan subyektlik komponenti professionalizatsiya bilan bevosita bog‘liq. Chunki professionalizatsiya shaxsning faqat kasbiy me’yorlarni o‘zlashtirishi emas, balki “men — o‘qituvchi” degan professional pozitsiyani shakllantirishini ham anglatadi.

Zeng va Liu tomonidan 2024-yilda ishlab chiqilgan pedagogik identiklik shkalasida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy identikligi professional o‘z-o‘ziga ishonch, kasbiy sadoqat va professional bilim kabi o‘zaro bog‘liq o‘lchamlar orqali tavsiflangan [15].

Demak, pedagogik tayyorlikning yuqori darajasi kasbiy bilimlarning ko‘pligi bilan emas, balki bilim, qadriyat, identiklik va amaliy subyektlikning birligi bilan belgilanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchi universitetdagi talabalik muhitidan maktabdagi kasbiy muhitga o‘tayotganda bir vaqtning o‘zida bir nechta o‘zgarishlarga duch keladi: ijtimoiy rol o‘zgaradi; mas’uliyat darajasi oshadi; vaqt va faoliyat rejimi o‘zgaradi; kasbiy qarorlar uchun javobgarlik paydo bo‘ladi; talabalar bilan munosabat shakli o‘zgaradi; hamkasblar bilan professional hamkorlik yuzaga keladi. Shu sababli kasbiy adaptatsiyani “shaxs — kasb — muassasa — ijtimoiy muhit” tizimidagi o‘zaro muvofiqlashuv jarayoni sifatida belgilash mumkin.

Biroq zamonaviy adaptiv yondashuvda adaptatsiya passiv jarayon emas. Bo‘lajak o‘qituvchi muhit talablarini qabul qilar ekan, ularni o‘z shaxsiy tajribasi va kasbiy qarashlari bilan solishtiradi.

Natijada ikki jarayon bir vaqtning o‘zida sodir bo‘ladi: muhitning shaxsga ta’siri va shaxsning muhitga ta’siri. Mazkur ikki tomonlama ta’sir adaptatsiyaning dialektik tabiatini belgilaydi.

Professionalizatsiya — shaxsning muayyan kasb sohasida professional bilim, ko‘nikma, me’yor, qadriyat, identiklik va subyektlikni o‘zlashtirishi hamda ular asosida mustaqil kasbiy faoliyat yurita olish darajasiga ko‘tarilish jarayonidir.

O‘qituvchi professionalizatsiyasining o‘ziga xosligi shundaki, u faqat texnik ko‘nikmalarni egallash bilan cheklanmaydi. O‘qituvchi kasbi inson bilan ishlash, ijtimoiy ta’sir, axloqiy mas’uliyat, madaniy translyatsiya va shaxs rivojini qo‘llab-quvvatlash kabi funksiyalarni qamrab oladi.

Rushton va hammualliflarning 2023-yildagi tizimli sharhida o‘qituvchi identikligiga oid tadqiqotlar tahlil qilinib, kasbiy identiklik “o‘qituvchiga aylanish”, kontekst, kasbiy hamjamiyat, o‘zgarish va o‘tish jarayonlari bilan uzviy bog‘liq ekani ko‘rsatilgan [10].

Agar bo‘lajak o‘qituvchi faqat adaptatsiya qilsa, u maktabdagi mavjud me’yor va usullarni tanqidsiz qabul qiluvchi ijrochiga aylanishi mumkin. Agar u faqat o‘z professional qarashlarini ustuvor qo‘yib, muhit talablarini inkor etsa, kasbiy integratsiya qiyinlashadi. Shuning uchun haqiqiy professionalizatsiya adaptatsiya va avtonomiyaning muvozanati asosida yuzaga keladi.

Bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy rivojlanishini shartli ravishda besh bosqichda ifodalash mumkin.

Birinchi bosqich — muhitni qabul qilish. Talaba maktabning tashkiliy va kasbiy talablari bilan tanishadi.

Ikkinchi bosqich — muhitga moslashish. U kundalik pedagogik faoliyat talablariga moslashadi, kasbiy rollarni o‘zlashtiradi.

Uchinchi bosqich — muhitni anglash. Talaba maktabdagi pedagogik jarayonlarni faqat bajaribgina qolmay, balki ularning sabablari va ichki mantig‘ini tushuna boshlaydi.

To‘rtinchi bosqich — kasbiy pozitsiyaning shakllanishi. U “men ham shunday qilishim kerak” pozitsiyasidan “men buni nega shunday qilishim kerak?” pozitsiyasiga o‘tadi.

Beshinchi bosqich — subyektlik va professionalizatsiya. Bo‘lajak o‘qituvchi mavjud pedagogik amaliyotni o‘zlashtirish bilan birga, uni takomillashtirish, yangi usullarni sinab ko‘rish va o‘zining pedagogik uslubini shakllantirishga intiladi. Shunday qilib, adaptatsiya professionalizatsiyaning yakuni emas, balki uning boshlang‘ich shartiga aylanadi.

Adaptiv ekspertiza tushunchasi mazkur dialektik munosabatni tushuntirish uchun muhim nazariy kategoriyadir. Moran va hammualliflar bo‘lajak o‘qituvchilarning adaptiv ekspertizasini rivojlantirishda rezidentura, professional rivojlanish, STEM va raqamli pedagogik amaliyot integratsiyasi muhimligini ko‘rsatganlar [8]. Bu nuqtayi nazardan, bo‘lajak o‘qituvchi ikki xil qobiliyatni birlashtirishi kerak: birinchisi — mavjud pedagogik amaliyotni samarali bajarish;

ikkinchisi — yangi vaziyatda ushbu amaliyotni o‘zgartirish. Birinchi qobiliyat professional adaptatsiya uchun zarur bo‘lsa, ikkinchisi professionalizatsiyaning yuqori bosqichini ifodalaydi.

Meneses va hammualliflar amaliyotga asoslangan o‘qituvchi ta’limida pedagogik amaliyotlarni bosqichma-bosqich murakkablashtirish, maktab muhitiga yaqinlashtirish va pedagogik mulohaza bilan birlashtirish adaptiv ekspertizani rivojlantirishi mumkinligini asoslaganlar [7].

Huang va Wang tadqiqotida bo‘lajak o‘qituvchilar professional identikligining ta’lim jarayoni davomida turli pozitsiyalarni muhokama qilish, qabul qilish va qayta shakllantirish orqali dinamik o‘zgarishi ko‘rsatilgan [5].

Bu natija kasbiy identiklikni tayyor holda “beriladigan” sifat emas, balki faol kasbiy tajriba va ijtimoiy munosabatlar jarayonida quriladigan konstruksiya sifatida qarash lozimligini ko‘rsatadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi o‘rganilib, amaliy tajriba ta’lim faoliyatining ichki qadrini anglash, maktab madaniyatini ichkilashtirish va o‘qituvchilar bilan munosabatlar orqali ijtimoiy identiklikni shakllantirishga xizmat qilishi ko‘rsatilgan [12].

2025-yilgi tadqiqotda yangi o‘qituvchilar induksiyasini “kamchiliklarni bartaraf etish” modeli asosida emas, balki ularning mavjud imkoniyatlarini rivojlantirish modeli asosida qayta qurish zarurligi asoslangan [9]. Bu yondashuv bo‘lajak o‘qituvchining adaptatsiyasida juda muhim: mentor talabani “kasbiy kamchiliklari mavjud bo‘lgan shaxs” sifatida emas, balki rivojlanayotgan professional subyekt sifatida ko‘rishi kerak.

Pedagogik faoliyatga tayyorlikni rivojlantirishning asosiy pedagogik shartlari:

Birinchi shart — universitet va maktab muhitini integratsiyalash. Pedagogik tayyorgarlik universitetda va maktabda alohida kechmasligi kerak. Bo‘lajak o‘qituvchi nazariy bilimlarni maktabdagi real vaziyatlar bilan muntazam bog‘lab borishi zarur.

Ikkinchi shart — amaliyotning bosqichma-bosqich murakkablashishi. Avval kuzatish, keyin yordamchi faoliyat, so‘ng mikrodars, kichik guruh bilan ishlash va oxirida mustaqil dars tashkil etish maqsadga muvofiq.

Uchinchi shart — refleksiv hamrohlik. Har bir amaliy harakat refleksiv tahlil bilan yakunlanishi kerak.

To‘rtinchi shart — mentorlik va hamkorlik. Bo‘lajak o‘qituvchi tajribali pedagog bilan hamkorlikda qaror qabul qilishni o‘rganishi lozim.

Beshinchi shart — kasbiy identiklikni maqsadli rivojlantirish. Talaba “Men qanday o‘qituvchi bo‘lishni xohlayman?” degan savol ustida muntazam ishlashi kerak.

Oltinchi shart — adaptiv pedagogik vaziyatlar. Talabaga oldindan yagona javobi mavjud bo‘lmagan murakkab pedagogik keyslar berilishi lozim.

Yettinchi shart — xatoni rivojlanish resursiga aylantirish. Pedagogik xato jazolash obyekti emas, balki kasbiy tahlil va o‘rganish obyekti sifatida talqin qilinishi kerak.

MUHOKAMA

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorligi adaptatsiya va professionalizatsiya jarayonlarining birligida shakllanishini ko‘rsatadi. Ularning o‘zaro munosabatiga bir tomonlama yondashish nazariy xatoga olib kelishi mumkin. Agar adaptatsiya professionalizatsiyaning faqat dastlabki bosqichi sifatida qaralsa, professional subyektlikning faol tabiati e’tibordan chetda qoladi. Agar professionalizatsiya adaptatsiyadan mustaqil jarayon sifatida ko‘rilsa, kasbiy subyektning real muhit bilan o‘zaro ta’siri yetarlicha hisobga olinmaydi.

Shuning uchun ularni dialektik birlik sifatida qarash ilmiy jihatdan asosliroqdir. Bu birlikning asosiy xususiyati — muvofiqlashuv va o‘zgartirishning bir vaqtda kechishidir.

Bo‘lajak o‘qituvchi maktabga moslashadi, ammo moslashish jarayonida o‘z kasbiy qarashlarini qayta qurishga majbur bo‘ladi. O‘z navbatida, yangi kasbiy pozitsiya shakllangani sari u muhitni boshqacha qabul qila boshlaydi. Demak, adaptatsiya ham, professionalizatsiya ham qayta-qayta yuzaga keladigan spiralsimon jarayonlardir.

Chen, Ji va Jiangning longityud tadqiqot natijalari kasbiy identiklikning barcha bo‘lajak o‘qituvchilarda bir xil yo‘nalishda rivojlanmasligini ko‘rsatishi ham aynan shu dinamiklikni tasdiqlaydi [3].

Huang va Wang tadqiqotida esa bo‘lajak o‘qituvchilar professional pozitsiyasining turli ijtimoiy ta’sirlar va ta’lim jarayonidagi pozitsion muzokaralar orqali shakllanishi aniqlangan [5]. Bu holat professionalizatsiyaning ijtimoiy-dialogik xarakterga ega ekanini ko‘rsatadi.

Moran va hammualliflarning tadqiqoti amaliyotga yaqinlashtirilgan ta’lim, mentorlik va innovatsion faoliyat bo‘lajak o‘qituvchilarda adaptiv ekspertizani rivojlantirishi mumkinligini ko‘rsatadi [8].

Bu natija maqolada ilgari surilgan muhim nazariy tezisni qo‘llab-quvvatlaydi: professionalizatsiyaning yuqori bosqichi — adaptatsiyadan voz kechish emas, balki adaptatsiya qobiliyatini yangi vaziyatlarda mustaqil professional o‘zgarishlarni amalga oshira olish qobiliyatiga aylantirishdir.

2025-yildagi professional tayyorlik bo‘yicha tadqiqotda ham bo‘lajak o‘qituvchilar, mentorlar va pedagogik ta’lim mutaxassislarining tayyorlik haqidagi tasavvurlari o‘rtasida tafovutlar mavjudligi aniqlangan [11]. Bu holat tayyorlikni faqat universitet nuqtayi nazaridan belgilash emas, balki universitet, maktab va bo‘lajak o‘qituvchining o‘zi ishtirok etadigan uch tomonlama professional makon sifatida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

Yana bir muhim jihat — kasbiy o‘tish jarayoni. Bo‘lajak o‘qituvchining talaba maqomidan mustaqil o‘qituvchi maqomiga o‘tishi psixologik va ijtimoiy jihatdan murakkab jarayondir. Cobb tadqiqotida ilk kasbiy yilda identiklik,

rezilentlik va agentlikning o‘zaro birligi yangi o‘qituvchining bosim va noaniqliklarni yengib o‘tishida muhim ahamiyatga ega ekani ko‘rsatilgan [4].

Yangi o‘qituvchining dastlabki kasbiy yillarida mentorlik, kasbiy hamkorlik, refleksiya va qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Tjirumbining 2024-yilgi tadqiqotida induksiya dasturlari yangi o‘qituvchilarning kasbiy identikligini mustahkamlashga yordam berishi ta’kidlangan [13]. Demak, professionalizatsiyani “diplom olish” bilan yakunlanadigan jarayon deb emas, balki kasbiy hayot davomida davom etadigan dinamik jarayon sifatida ko‘rish lozim.

XULOSA

Bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorligini shakllantirish adaptatsiya va professionalizatsiya jarayonlarining dialektik uyg‘unligi asosida kechadigan murakkab, dinamik va ko‘p bosqichli jarayondir.

Adaptatsiya bo‘lajak o‘qituvchining yangi pedagogik muhit talablarini anglashi, kasbiy rollarni o‘zlashtirishi, ta’lim muassasasining madaniy va tashkiliy xususiyatlariga moslashishini ta’minlaydi. Professionalizatsiya esa shu muhitda mustaqil kasbiy pozitsiya, identiklik, kompetentlik, mas’uliyat va subyektlikning shakllanishini ta’minlaydi.

Pedagogik ta’lim tizimida ushbu yondashuvni amalga oshirish uchun universitet va maktab hamkorligini kuchaytirish, pedagogik amaliyotni ta’lim jarayonining markaziy komponentiga aylantirish, mentorlikni rivojlantirish, refleksiv amaliyotni tizimli joriy etish, adaptiv pedagogik keyslardan foydalanish va bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy identikligini maqsadli shakllantirish zarur.

Eng muhim xulosa sifatida ta’kidlash mumkinki, bo‘lajak o‘qituvchini kasbga tayyorlash — uni tayyor pedagogik qoliplarga moslashtirish emas, balki uni kasbiy muhitga moslasha oladigan va shu muhitni pedagogik jihatdan takomillashtira oladigan subyekt sifatida shakllantirishdir.

Shu ma’noda adaptatsiya professionalizatsiyaning muqobili emas, balki uning boshlang‘ich sharti; professionalizatsiya esa adaptatsiyaning yuqori, subyektli va ijodiy bosqichidir. Ularning dialektik uyg‘unligi zamonaviy bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga haqiqiy tayyorligini ta’minlovchi asosiy nazariy-pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abramson L. L., Schachter E. P. Beginning Teachers Navigating Identity Development Transitions: Identity Motives and Commitment to Teaching // Education Sciences. – 2024. – Vol. 14, № 11. – Article 1170. – DOI: https://doi.org/10.3390/educsci14111170.

2. Chen C., Ji S., Jiang J. How Does Professional Identity Change over Time among Chinese Preservice Preschool Teachers? Evidence from a Four-Wave Longitudinal Study // Teaching and Teacher Education. – 2023. – Vol. 125. – Article 104071. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104071.

3. Cobb D. J. Metaphorically Drawing the Transition into Teaching: What Early Career Teachers Reveal about Identity, Resilience and Agency // Teaching and Teacher Education. – 2022. – Vol. 110. – Article 103598. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103598.

4. Huang X., Wang C. Pre-service Teachers’ Professional Identity Transformation: A Positioning Theory Perspective // Professional Development in Education. – 2024. – Vol. 50, № 1. – P. 174–191. – DOI: https://doi.org/10.1080/19415257.2021.1942143.

5. Meneses A., Nussbaum M., Veas M. G., Arriagada S. Practice-Based 21st-Century Teacher Education: Design Principles for Adaptive Expertise // Teaching and Teacher Education. – 2023. – Vol. 128. – Article 104118. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104118.

6. Meyer D. M., Doll J., Kaiser G. Professional Identity of Pre-service Teachers: Actual and Designated Identity Profiles and Their Relationship to Teacher Education Programs // Frontiers in Education. – 2023. – Vol. 8. – Article 1134848. – DOI: https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1134848.

7. Moran R. M. R., Robertson L., Tai C. H., Ward N. A., Price J. Developing Pre-service Teachers’ Adaptive Expertise through STEM-CT Integration in Professional Development and Residency Placements // Frontiers in Education. – 2023. – Vol. 8. – Article 1267459. – DOI: https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1267459.

8. Pérez Gracia E., Serrano Rodríguez R., Pontes Pedrajas A., Carpio A. J. Teachers’ Professional Identity: Validation of an Assessment Instrument for Preservice Teachers // Heliyon. – 2021. – Vol. 7, № 9. – Article e08049. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e08049.

9. Rushton E. A. C., Rawlings Smith E., Steadman S., Towers E. Understanding Teacher Identity in Teachers’ Professional Lives: A Systematic Review of the Literature // Review of Education. – 2023. – Vol. 11, № 2. – Article e3417. – DOI: https://doi.org/10.1002/rev3.3417.

10. Ryan J., Turner K., Fogelgarn R. Stakeholder Perceptions and Experiences of Preservice Teachers’ Professional Readiness: Some Implications for Initial Teacher Education // Asia-Pacific Journal of Teacher Education. – 2025. – Vol. 53, № 5. – P. 543–557. – DOI: https://doi.org/10.1080/1359866X.2025.2558827.

11. Skytterstad R., Antonsen Y., Aspfors J., Heikkinen H. L. T. Reframing New Teacher Induction: Opportunities over Deficiencies // Teaching and Teacher Education. – 2025. – Vol. 155. – Article 104910. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104910.

12. Tatik T., Nguyen H. T. M., Loughland T. Exploring Factors Influencing Indonesian Novice Teachers' Achievement of Teacher Professional Standards during Induction: A Cultural-Historical Activity Theory Perspective // Teaching and Teacher Education. – 2025. – Article 105013. – DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2025.105013.

13. Tjirumbi N. Factors Improving the Beginner Teachers' Professional Identity in Induction at Schools in Thobo Thabo Mofutsanyane // International Journal of Studies in Psychology. – 2024. – Vol. 4, № 2. – P. 22–30. – DOI: https://doi.org/10.38140/ijspsy.v4i2.1196.

14. Wang X., Yuan L., Li S., Yu H., Tuo P., Du Y., Zhang B. Developing and Validating an Interdisciplinary Teaching Readiness Scale (ITRS) for Pre-service Teachers in China // PLOS ONE. – 2024. – DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0315723.

15. Zeng J., Liu W. The Development and Validation of the Teacher Professional Identity Scale in a Chinese University Context // PLOS ONE. – 2024. – Vol. 19, № 3. – Article e0293156. – DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0293156.